

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

GYŐR VÁROS KÍSÉRLETEI A CIGÁNYOK MEGRENDSZABÁLYOZÁSÁRA 1746-BAN

Győr városában régi lakosoknak számítanak a cigányok. A legkorábbi adat róluk 1650. június 18-ai keltezésű, mikor is Berki István cigány és Czigány Ilona házasságot kötöttek, a tanúk Dersfi István vajda és Horváth György voltak.¹

A cigányok indiai eredetére Vályi István református pap mutatott rá először, aki a győri cigányokkal történő elbeszélései során bizonyosodott meg erről. Mikor Vályi a leideni egyetemen tanult, három malabári fiatalemberrel ismerkedett meg, s észrevette, hogy nyelvük hasonlít a magyarországi cigányokéhoz. A malabáriak elmondták, hogy hazájuk egyik tartománya a Cigánia nevet viseli. Vályi a kedvező alkalmat felhasználta és több mint ezer malabári szót jegyzett fel. Tanulmányai befejezve hazatért és a szójegyzéket felolvasta a győri cigányoknak, akik majdnem mindegyik szó értelmét megmondták. A felismerésről szóló tudósítás az 1776-os bécsi hivatalos lapban jelent meg.

A latin nyelvű győri közgyűlési jegyzőkönyv 1686. évi kötetében a 424. oldalán megtalálható a helyi cigányok magyar nyelvű esküje szerepel. A dokumentumnak helyben is nagy jelentőséget tulajdonítottak, az 1896. évi világkiállításra Budapestre vitték bemutatni.²

„Én esküszöm a tellyes Szent Háromság hatalmas egy bizony Istenre, ki Atya, Fiu és Szent Lélek, ki teremtette mennyet, földet, tengert és minden benne lévő csúszó és mászó állatokat, hogy ezen dologban, melyben engemet kérdész, én semmit sem tudok, vagy halottam. És ha tudok, láttam, az föld alá sülledgyek és meg emésszen, mely föld Córét. Datánt és Abiránt meg emészttette. És ha tudok valamit, láttam vagy halottam, az kország, vérség, és az hirtelen gutta üssön meg, és hirtlen halállal hallyak meg, s mind testemben s lelekemben el vesszek, marhámban kárt vallyak, és soha Ábrahám kebelében ne érkezem. És ha tudok, láttam, tudok, vagy halottam valamit, a föld ne szenyvedgyen gyomrában, hanem ki vessen, valamint Jónást a Czethal ki vetette vólt gyomrából. És ha lattam, tudok vagy halottam valamit azon dologban, az Mózes Törvénye ki Sinai hegyen ki adott engemet el törüljön, és minden Irás, mely a Mózes törvényében be irattatott engemet meg sentetiázzon. És ha láttam, tudok, vagy halottam valamit azon dologban, akkor légyen szerencsém, mikor az kő virágzik. És ha ezen esküvésem nem igaz, Isten engemet mindjárt el vessessen, és se a Nap, se a Hold, se az Csillagok nékem ne szolgáljanak úgy segéllyen, és a Boldoságos Szent Szűz Mária úgy a Szent Evangelium.”³

Győr városa a szabad királyi kiváltságok elnyerését követően hozzáfogott a várfalon kívül lévő kunyhókban és sátrakban lakó cigányok megrendszabályozásához. Hiszen az új kiváltság a várost földesúri kiváltságokkal ruházta fel. A korábbi időszakban e jogokat rendszerint az egyházmegye feje, egyben Győr vármegye főispánja gyakorolta. Az iratcsomó tartalmazza még a győri vajda kinevezési okiratát és egy háromoldalas elemzést,

¹ Belvárosai Plébánia házassági anyakönyve. I. köt., 1650.

² VEKERDI JÓZSEF: *A cigány népmese*. Bp., 1974.; LEHOCZKY TIVADAR: Adatok a magyar cigányok történetéhez. *Történelmi Tár*, 1661. 1878.; BANA JÓZSEF: A Lakatos kőborcigány-karaván győri letelepítésének krónikája. *Győri Tanulmányok*, 8. Győr, 1987. 139–140.

³ Győr Megyei Jogú Város Levéltára (= GyVL) Győr város közgyűlési jegyzőkönyve. 424.

amely a cigányokkal kapcsolatos intézkedéseket vázolja. Száz pálca botütést helyez kilátásba az adófizetést megtagadókkal szemben, de megígéri, hogy a becsületesen viselkedőket a város megoltalmazza. Ami talán a legmeglepőbb, hogy szabad királyi városa képes volt megadóztatni nemcsak a helyi (városi) cigányokat, hanem még a megyebelieket is. A munkára és adózásra való szoktatás azért járt sikerrel, mert ez volt a feltétele a győri vásáron való megjelenésnek.

„Az Nemes Szabad Királyi Győr Várossa Hites Czigányi, és azoknak kötelességek, hogy mivel tartoznak Nemes Városnak fizetni, és Robotálni, így következnek:

Először Az kik ezen Nemes Város határán Sátorban, avagy kunyhóban laknak, minden Esztendőben tartoznak Úrnapi Vásár után minden Sátólól, avagy kunyhótól a mint alább fel lészen téve, nevezet Szerint f 1 xr 30.

Az Nemes Város kapitányának minden Sátólól, vagy kunyhótól xr 17.

Másodszer Az Szigetközi Czigányok az előbbeni mod Szerint maradnak, minden Esztendőben in Concreto adnak az Nemes Városnak f. 9.

Az Nemes Város kapitányának kilencz Máriást.

Harmadszer Midön az Győri Vásárookra bejönnek, Lovaiutúl Se fü bért, se Vámot nem fizetnek. A Nemes Városnak rétyét tartoznak fel gyűjteni, és akkor tartozik az Czigány Biró, vagy V.[vice] vajda velek ki meni, magok kotsikon vellákat, gereblyéket kivinni, ezen munkára az Tóközi Czigányság is tartozik meg jelenni, az Vaidának Parancsolattyára. De az Sziget közü Czigányság meg eddig nem robotált, azért tovább is el maradnk. Egyéb Szükséges dolghaira is az Nemes Városnak a midön árkolásra, és más félére kívántatnak tartoznak elő állani.

Negyedszer A midön robotolna az Nemes Város tartozik kenyeret nekik adni, és minden héten egy Személyre fél font húst.

Ötödszer Hogy ha az Nemes Város kapitánya az Város határában ki mégyen, tartozik az vajda két lovat kocsi eleiben parancsolni, és adani.

Hatodszer Az régi mod Szerént, és az egész Országnek bé vett Szokása Szerént, ha az Győri Vásárban nyereségek esik az mellyeket nem keresnek, annak harmadát tartoznak az Nemes Város kapitányának vagy az Nemes Várostól rendeltetett Gonviselőjöknek ki adni, az meg maradott két részből vészen az Vajda Vice Vajdával, és Biróval együtt egy harmad részt, az meg maradott két részt el osztja az nyerők között.

Az Vajdák Biróval együtt minden Vásár után tartoznak hiteket le tenni, hogy mindeket elő kérnek, az egész Seregtől hitek Szerént, és leg kissebet el nem tagadnak.

Hetedszer Hogy ha valaki panaszt az Nemes Város kapitánya előtt, tartozik 40. le tenni ugy mint panasz pénszt, hogy ha az FertályMester által valamellyik citáltatik, citatioért egy hetest.

Nyolcadszer Hogy ha valakinek vesztesége esik, és kíványa az egész Sereget meg esküdtetni, tartozik Kapitány Uramnál 40 pénzt le tenni, melynek fele az Vajdáé.

Kilencszer Mivel Vásári Alkalmatosság által sokféle galibás dólgek esnek, tartoznak az Nemes Város Kapitányának minden Vásárkor konyhára fél font borsot adni.

Tizedszer Mivel pedig az Rábaközi, és Tóközi Czigányságh az Győri vajdátúl halgatni, és fügni nem akarnak; Úgy az Nemes Városnak sem szokott adójokat meghfizetni sem robotálni nem akarnak; azért az Győri határból s Vásárokból örököszen ki tiltatnak;

Tataiak hasonló képpen, és Szent Mártoniak pedig általában tiltanak, az Győri Vásároktúl, és határbiúl, mivel sokat lopnak, és miáttok sok galiba szokott történni.

Az Győri Határakban lévő Czigányok nevei

	F	Xr.
Horváth Istók Fő Vajda.....	1	30
Kantó Péter Vice Vajda.....	1	30
Lévai Ferkó Biró.....	1	30
Putzi Istók.....	1	30
Kantó Jáncsi.....	1	30
Olá Gyurka.....	1	30
Galantai Miska.....	1	30
Galantai Istók.....	1	30
Lévai Marczi.....	1	30
Lázár Ferkó.....	1	30
	15	

	F	x.
Latus translatum	15	—
Kantó Mihály.....	1	30
Újvári Ferkó.....	1	30
Lázár Gyurka.....		30
Lázár Martzi.....		30
Csonka Lázár Istók.....		30
Makai Gyurka.....		30
Veres Ferkó.....		30
Matzkó Gyurka.....		30
Lázár Miska.....		30
Lévai Miklós.....		30

Rigó Gyurkó
Rigó Istók

} Ezeknek nints kunyhójók az Pusztai Majorok között volt eddig lakások.

Summa	31	30
Az külső Czigányok nevei, kik Tó közben és Pusztán laknak.		
Toha Istók.....	1	30
Kopasz Martzi.....	1	30
Veres Gyurka.....	1	30
Dáni Marczi.....	1	30
Dáni Ferkó.....	1	30
Zúgó Ferkó.....	1	30
Pusztay Ferkó.....	1	30
Veres Gyurka.....	1	30
Lévai Ferkó.....	1	30
Summa	15	

„Formula Juramenti Zingagrorum. Esküszöm az Élő Istenre, ki Atya, Fiú, Szent Lélek, Tellyes Szent Hároságh Egy Isten, Bóldog Aszszonyra, és Istenre minden Szenteire, hogy igazán megh mondom, ha loptam, avagy ha ha tudom, ki lopta: ha el tagadom, a Nap, a Hold, a Tsillagok, reám ne szolgállyanak, a Föld testemet bé ne vegye, hanem ki vesse, a Szemem világa kiszáradjon, mint a ló fejből ki száradott a melyen a lábom va-gyon, és semmi szerentsém ne légyen Isten úgy segéllyen”.

Czigány vajda kinevezési okmány

„My Szabad, s-Királyi Nemes Győr Várossanak Feő-Birája, és Tanácsai; Adgyuk emlékezetül mind egyházy, s-mind Világi rendbéli akár mélly Méltóságban, Tisztségben és hivatalban. Mindeneknek az kiknek illik ezen Levelünknek rendiben; Hogy minek utána Isten és Szent Fölséghe kegyelméből e'zen Városunknak jobbra való több változási közt, mind itt az Győri határban Lakozó, mind pedig több, s-régtül fogva ide tartozandó Czigányság iránt való Birodalom is hatalmunk, és igazgatásunk alá tért volna, akár van azok között is az jórendet és módot megh tartani, valamint irántok Feő Igazgatórúl, Tisztartói titulussa már provideáltuk, úgy maghok között is edgy olly előjárót keit Vajdá-nak ismervén, tüle legh közelebb fügjenek rendelni akartunk, s- maghunkbanel tökéleltünk. Tekintvén azonban eze'n Levelünket mutató Hováth István Czigánynak mind Birotságban mind ugyan Vajdsághban Harmincz eszte'ndöket megh közelítő Szolgálatyát, s- mind e'z ideigh dicséretesen folytatott Vajdságh béli hivatalyának visellését és előttünk továbbra is a' végre' tett alázatos Innstantiáját, mivel eötet egyéb aránt is arra elégségesnek, és alkalmazotnak ismertük, azon Vajjdai Tisztségre és hiva-talra ujjobban továbbra is neveztük, rendeltük, és abban megerősítetteük sőtnevezzük, rendellyük, és meg erősittyük e'ze'n Leveleünk erejével. Valamint azért mindenek fölött kiévannyuk, és szorossan parancsollyuk eze'n Vajdának, hogy maghát hiven igazán és szorgalmatossan viselleye', előtte való Feő Igazgatónak, mint Tisztartójának mindenetek-ben Szavát fogadván az közönséges jót, és Városunk hasznát néző dolghokban Sörényen s- engedelmesen, és hiba nélkül el járjon; Úgy viszont nagy büntetés alatt parancsoltatik az egész Czigány Seregnek, hogy ezen Horváth István Czigányt általunk rendeltetett igaz előjárójoknak ismerjék, illendő böcsületet néki adván, Tisztartójók által ki adandó jeles parancsollatokban, a' mint más minden Tisztességes Dolgokban is Szavát fogadgyák, és néki engedelmeskedgynek, s-egyenessen tülle' halgassanak, és fügjenek tülle'; Hogy pedig hozzá való jó indulatunkat' annyival inkább bizonyítsuk, Szabadsághal észen e'zen Horváth István Czigány Vajdának, hogy mind úton út féle'n e'zen Városunk hatá-rában, s-kivüle is adhasson, ve'he'ssen, cserélhessen, és minden he'lyes, és tisztességes móddal kereskedhessék minde'n akadék, és sérelem nélkül; melly iránt valamint Város-unk részéről illendő dolghokban szükséges assiste'ntiáról is eötet bizonyossá tesszük, úgy minden rend, Tisztség, és hivatalbeli Uraimékat is a' véghre minde'n re'spectussa kérjük. Mind ezekne'k nagyobb erősséghe're' adgyuk emlegetett Horváth Istvánnak eze'n Függe Pöcsétes házi Decretalis Levelünket. Györött az Tanács Házból Szent Ha-vának első Napján ezer Hét Száz Negyven Hatodik Esztendőben

Szabad s-királyi Nemes Győr Városának Birája, és Tanácsai”

Győr város cigányairól a 18. században szórványos adatok maradtak fent, így közel 250 év távlatából már természetesen nem kaphatunk teljes körű képet róluk. Amint Győr város magánokirataiban fennmaradt cigányokról szóló aktacsomag bizonyítja, a részletes szabályozásra azért került sor, mert közel 150 éves küzdelem és 30 évi pereskedés után 1743-ban Mária Terézia szabad királyi várossá nyilvánította Győrt, így a Győr határában lakó cigányok ügye ezentúl már a városra tartozott. Karner József városbíró levelében ezt részletesen ki is fejti, hogy a magisztrátus törvényének pálcája alá került cigányok ügyében ezért intézkedtek. A korábbi fennmaradt 1686. évi eskü, valamint az aktacsomóban található 1746. évi eskü lényegében csak egy célt szolgált, mégpedig, hogy a győri vásárba beengedett cigányokat megeskessék, miszerint nem loptak. A vallásos bibliai átok-*formularium* használata, valamint az a tény, hogy maga az eskü tartalmazza azt is, hogy a szöveg elmondása közben az esküt tevő egyik lábát egy kiszáradt lókoponyára kellett, hogy tegye, utal arra, hogy nemcsak a vallásosságra, hanem a babonára is épített a magisztrátus. A szabályzat külön is kitér arra, hogy ezt a furcsa esküt a vásár után mind a három tisztségviselő (a vajda, a vice vajda, a cigánybíró) letette, hiszen az alábbi rész szerepel: *„Az Vajdák Biróval együtt minden Vásár után tartóznak hiteket le tenni; hogy mindeneket elő kérnek, az egész Seregtől hiték szerént, és leg kissebet el nem tagadnak.”* A szabályzat több pontja is rávilágít arra, hogy a város által biztosított munka valamint a házankénti adózás előfeltétele volt a győri vásárookra való bebocsátásra. E kedvezményekben nemcsak Győr város cigányai, de a város határában lévő már azon lényegében a megyéhez tartozó cigányok is részesülhettek, akik a Töközben és pusztán laktak, ám ennek is előfeltétele volt, hogy a városnak házanként adót fizessenek és személyükben regisztrált, ismert emberek legyenek. Akik ennek nem feleltek meg, azok számára nem volt mód a vásáron való megjelenésnek, hiszen mind a régi, mind az új szabályzat felsorolja az úgynevezett rábaközi-, tatai-, szentmártoni cigányokat, akik nem fizetnek adót és nem függenek a győri vajdától és egyébként is: *„mivel sokat lopnak, és miáttok Sok galiba szokott történni”*, a vásárról ezért őket kitiltották. A szabályzat további érdekessége, hogy figyelme arra is kiterjed, hogy a frissen Győrbe költözött, korábban a pusztai majorokban lakó Rigó Gyurkó és Rigó Istók, feltehetőleg testvérek, már felkerültek a jegyzékbe — noha házas ingatlannal nem rendelkeztek — emiatt adót sem fizettek. Külön érdekessége a jegyzéknek, hogy a győri határban lévő cigányok nevei felsorolásánál az élen a tisztségviselők állnak, így *„Horváth Istók Fő Vajda, Kantó Péter Vice Vajda, Lévai Ferkó Biró.”* Mindez azt jelenti, hogy ezen hivatalok még korántsem voltak „virtuálisak”, hanem valóságos hatalmi pozíciót jelentettek, amelyet az is bizonyít, hogy a vajdát maga a város nevezi ki. Az itt közölt kinevezési okmány utal arra, hogy már ismerik a vajdát, mivel közel 30 éve már itt lakik Győr határában. Valószínűleg a korábbi időszakban a győri Püspökség épített ki intenzív kapcsolatot a vajdával most, hogy a városhoz került, részletesen megszabták teendőit és felsorolták azokat a kiváltságokat is, amelyek megilletik őt. A közölt dokumentumok legfőbb értékének azt tartjuk, hogy amellet, hogy sikerrel megadóztatták a már letelepült győrieknek számító cigányokat, részletesen szabályozták kötelességeiket. Tisztázták, mai szóhasználattal a kapcsolattartó személyeket. A város részéről a városi kapitány kötelessége volt a cigányság dolgaival való foglalkozás, munkájáért díjazásban részesült a cigányság részéről is, ám ha a cigányok a városnak robotoltak, úgy a város kötelessége volt hetenként egy személyre fél font húst adni. A szabályzat arról is gondoskodott, hogy a vásárokon befolyt nyereségből miképp részesedik a kapitány, a vajda, vice (helyettes)

vajda és a cigánybíró. Egyszóval intenzív kapcsolat volt a helyi cigányság és a város kapitánya között. Az alapvetően kis létszám biztosította a közvetlen személyes kapcsolatot és a szigorú szabályzat eleve azt célozta, hogy a két nép között minimálisra csökkentse a konfliktusokra alkalmas adó lehetőségeket. Kizárta a várostól és a vajdától nem függő cigányok megjelenését a győri vásáron, egyben biztosította a cigány tiszttségviselők és a „*czigány sereg*” boldogulását, tisztességes hasznát a vásári kereskedelemben.⁴

A közölt dokumentumok a közhiedelemmel ellentétben egy viszonylag harmonikus világot mutatnak be, amelyben a cigányságnak a szerepét helyesen ítélték meg. Helyük, szerepük tisztázva volt. A magisztrátus becsülte és tisztelte az általa kinevezett vajdát. A kölcsönös egymásra utaltság, a világos és egyértelmű jogszabály-környezet megteremtette a feltételeket a cigányság beilleszkedéséhez.

Napjaink gazdasági viszonyai megbontották azt a harmóniát, amelyet itt ismertettünk. Sokak szerint a rendszerváltozás egyértelmű áldozatai a cigányok. Önmagában elnevezésük megváltozása (roma) nem segíti felzárkózásukat. Elszegényedésük mára osztársadalmi problémává vált. Különösen szomorú, hogy használható mintához akár 250 évet visszaugorva az időben biztos nyúlhatunk, hiszen feladatok, kötelességek, rendszeres munkatevékenység biztosította a megélhetést, a gyarapodást. Az állam, az önkormányzat nem mondhat le róluk. A megoldás még várat magára.

---

⁴ GyVL Győr város magánokiratai. 350.